

Відгук нарішмов

05.02.2020

Вчений секретар

До спеціалізованої вченої ради К 26.008.04

Національного університету

«Києво-Могилянська академія»

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Олійник Світлани Миколаївни

«Міжнародно-правове регулювання реадмісії осіб»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

зі спеціальності 12.00.11 – міжнародне право

Проблематика міжнародно-правового регулювання реадмісії осіб набирає дедалі більшої актуальності, що зумовлено багатьма причинами, серед яких і активізація міграційних процесів, і посилення готовності та прагнення держав співпрацювати з питань, які становлять спільний інтерес, та разом вирішувати спільні проблеми на двосторонньому, регіональному та універсальному рівнях, і поширення міжнародно-правового регулювання на значне коло питань, пов'язаних із допуском іноземців і апатридів на територію держави та їх перебування там, які тривалий час вважалися сферою, що підлягає регулюванню передусім засобами національного права кожної суверенної держави.

Крім того, тема є важливою, оскільки зачіпає водночас як питання міждержавних відносин, так і питання відносин між державами, що приймають і передають осіб, та відповідними індивідами. У контексті другого з видів взаємодії постає велика кількість питань, пов'язаних із дотриманням і захистом прав людини на міжнародному та національному рівнях, найважливішим із яких, на наш погляд, є пошук належного балансу між безпековими інтересами

держави та правами, свободами та інтересами окремих осіб. С. М. Олійник, як слідує з її роботи, також усвідомлює та приділяє належну увагу цим аспектам досліджуваної теми.

Дисертантка ставить перед собою вельми реалістичні задачі, яких цілком успішно досягає, спираючись на логічну структуру дослідження. Крім того, в дослідженні наявний елемент мультидисциплінарності, що полягає в застосуванні знань з історії, філософії, лінгвістики, соціології тощо. Такий підхід до обраної міграційної тематики є цілком виправданим і, на нашу думку, виявився ефективним та істотно збагатив проведене правниче дослідження.

У зв'язку з цим до переваг роботи можна віднести розроблену авторську періодизацію утворення і формування міжнародно-правового регулювання інституту реадмісії осі (стор. 35). Також важливо, що здобувачка наукового ступеня звертає увагу на те, які міграційні процеси відбувалися на українських теренах під час відповідних історичних етапів.

С. М. Олійник також звертається до проблеми термінології на рівнях міжнародного права та національних законодавств, приділяючи увагу лінгвістичному аспекту питання (стор. 37–38). Крім того, до переліку вагомих заслуг авторки можна віднести цілком вдалу спробу розставити крапки над «і» в розмежуванні понять, які часто плутають і неправильно вживають навіть фахівці: «депортація», «екстрадиція», «репатріація», «видворення», «реадмісія» (стор. 41–46).

Безперечною перевагою дисертації є намагання авторки визначити місце норм, які регулюють питання реадмісії, у системі міжнародного права (підрозділ 1. 3.). Роблячи це, вона також звертається до поняття, змісту та місця в системі міжнародного права міжнародного міграційного права, складовою частиною якого цілком слушно вважає інститут реадмісії (стор. 72).

Описане в попередньому абзаці є лише однією з ілюстрацій характерного для всієї роботи прагнення С. М. Олійник до системного викладу наукового

матеріалу, що також помітно в Розділі II «Принципи та норми реадмісії осіб», де вона досліджує основні принципи міжнародного права у контексті реадмісії осіб (підрозділ 2.1.), спеціальні принципи реадмісії осіб (підрозділ 2.2.), особливості регулювання реадмісії осіб відповідно до міжнародних договорів у цій сфері (підрозділ 2.3.), а також законодавство України з питань забезпечення реадмісії осіб (підрозділ 2.4.).

Досліджуючи норми національного права України, що регулюють питання реадмісії, дисертантка знаходить прогалини та положення, що потребують удосконалення, та доходить цілком обґрунтованого висновку про те, що «на внутрішньодержавному рівні перспективним є ухвалення єдиного кодифікованого нормативно-правового акта Міграційного кодексу України, що визначатиме основні засади міграційної політики України, а також інші питання у сфері міграції, включаючи реадмісію осіб» (стор. 167).

Цікавим як із теоретичної, так і з практичної точки зору є Розділ 3 дисертаційного дослідження, присвячений учасникам міжнародних правовідносин у сфері реадмісії осіб. Міркування авторки щодо юридичної природи та діяльності спільних комітетів з питань реадмісії становлять істотний інтерес не лише для теорії міжнародного міграційного права, але й для права міжнародних договорів і права міжнародних організацій. З практичної точки зору особливо важливим є визначення сфери компетенції кожного з суб'єктів міжнародних правовідносин у сфері реадмісії осіб, на що С. М. Олійник звернула належну увагу.

Крім того, Розділ 3 є важливим іще й тому, що дає уявлення про те, які питання міжнародної міграції взагалі та реадмісії зокрема зараз стоять на порядку денному міжнародних відносин. Це має безпосередній зв'язок із прогресивним розвитком міжнародного права, через що авторка звертається до аналізу роботи міжнародних установ та організацій, їх органів, а також міжнародних конференцій. Особливе місце в цьому аналізі посідає діяльність

Комісії міжнародного права ООН (підрозділ 3.3.) та Міжнародної організації з міграції (підрозділ 3.4.).

Дослідження С. М. Олійник ґрунтується на багатій джерельній базі, що включає і нормативні джерела, і акти правозастосовчої діяльності, і праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Сама дисертантка під час написання роботи також зробила вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки міжнародного права, опублікувавши п'ятнадцять праць, у яких знайшли відображення основні положення та результати її дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота С. М. Олійник є сучасним дослідженням, що відповідає вимогам сьогодення. Основні наукові положення та висновки, що їх дійшла авторка в результаті здійсненого дослідження, є оригінальними та цілком обґрунтованими. Ці висновки та положення повинні бути враховані у науковій роботі у сфері міжнародного публічного права, європейського права, міжнародного права захисту прав людини, права міжнародних договорів, права міжнародних організацій, міжнародного міграційного права, адміністративного та міграційного права України, при викладанні відповідних навчальних дисциплін, а також повинні бути взятими до уваги у роботі суб'єктів правотворчої та правозастосовчої діяльності, під час співпраці з іншими суб'єктами міжнародного права на дво- та багатосторонньому рівнях і з метою популяризації знань про права людини в ситуації міграції та поширення відповідних цінностей.

Утім, поряд із зазначеними беззаперечно позитивними характеристиками дисертації необхідно звернути увагу на деякі недоліки та дискусійні питання, що мають місце у проведеній дослідницею роботі.

По-перше, впадають в око моменти певної внутрішньої неузгодженості окремих положень дисертаційного дослідження. Так на стор. 10 авторка стверджує, що «[р]еадмісія осіб вважається новим феноменом як для міжнародного права взагалі, так і для права України зокрема», а вже на стор. 35

подає авторську періодизацію міжнародного-правового регулювання реадмісії осіб, починаючи зі стародавніх часів. У Вступі, на тій же стор. 10, зазначено, що загроза нелегальної міграції обумовила «закріплення міжнародно-правових механізмів протидії цьому негативному явищу, одним з яких вважається інститут реадмісії осіб», однак у Висновках на стор. 164 дослідниця, схоже, відступає від задекларованої раніше позиції, стверджуючи, що «реадмісію осіб не слід розглядати як інструмент чи механізм протидії чи боротьби з нелегальною міграцією, а як внутрішньодержавний регулятор міграційних процесів». На наш погляд, такі розбіжності потребують або додаткових пояснень, або усунення.

По-друге, і у зв'язку з першим зауваженням, не можна не зазначити, що, попри широке вживання термінів «нелегальна/незаконна міграція», «нелегальний/незаконний мігрант» в документах і наукових працях, спостерігається тенденція до обмеження використання цих термінів через їх «каральну ознаку», на що звертає увагу Міжнародна організація з міграції. Натомість пропонуються альтернативні терміни: «неврегульована міграція», «мігрант з неврегульованим статусом» чи «недокументований мігрант», а вживання звичних термінів «нелегальна/незаконна міграція» та «нелегальний/незаконний мігрант» рекомендується обмежити ситуаціями, «коли справа стосується незаконного ввезення мігрантів та торгівлі людьми» (Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. – К.: Міжнародна організація з міграції, 2015. – С. 18). Переконані, що дисертантка добре обізнана з цією тенденцією, проте вживає переважно (за одиничними винятками) традиційні терміни – «нелегальна міграція» та «нелегальні мігранти», у зв'язку з чим хотілося б дізнатися, якими міркуваннями обумовлений саме такий вибір.

По-третє, сумніви викликає твердження, що міститься на стор. 72 та винесене в п. 4 Висновків до Розділу 1: «...реадмісія осіб є інститутом

міжнародного міграційного права як комплексної галузі міжнародного права; до його структури входять норми інших базових галузей міжнародного права, таких як міжнародне право захисту прав людини, міжнародне інформаційне право, право міжнародних договорів тощо, а також норми інших, вторинних для неї галузей внутрішньодержавного права (адміністративного, конституційного, інформаційного тощо), що стосуються приймання-передавання або транзитного перевезення осіб, які відповідно до законодавства держави-передавача (транзитера) нелегально прибули або перебувають на її території». Складно погодитися з думкою про те, що будь-який інститут однієї з галузей міжнародного права може містити норми національного права, хай навіть у ролі «вторинних», адже міжнародне та внутрішньодержавне право є окремими правовими системами. Відповідно, інститути та галузі міжнародного права можуть складатися лише з норм міжнародного права. Утім, це не виключає можливості того, що ті самі питання регулюються і національним, і міжнародним правом – і це цілком звична ситуація, яку не варто ускладнювати спробами штучного, на наш погляд, об'єднання норм міжнародного та національного права під одним «дахом» комплексного (у значенні одночасно міжнародно- та національно-правового) характеру якоїсь галузі чи інституту.

По-четверте, продовжуючи тему про спробу авторки визначити місце норм, які регулюють питання реадмісії, у системі міжнародного права, хотілося б дізнатися її думку про це в контексті Доповіді Комісії міжнародного права ООН 2006 р. про фрагментацію міжнародного права (Фрагментация международного права: трудности, обусловленные диверсификацией и расширением сферы охвата международного права / Организация Объединённых Наций. Доклад Комиссии международного права: пятьдесят восьмая сессия. – Нью-Йорк, 2006. – С. 212–222). Зокрема, цікавими є погляди дисертантки на можливість вживання до проаналізованих нею інституту реадмісії осіб та галузі міжнародного міграційного права терміну «режим»,

яким послуговується Комісія, а також на ступінь автономності та самодостатності відповідних груп норм по відношенню до загального міжнародного права, адже в роботі, приміром, міжнародно-правовий інститут реадмісії осіб характеризується як «відокремлена сукупність принципів і норм» і як «самостійний».

По-п'яте, обраний здобувачкою наукового ступеня спосіб викладу матеріалу від загального до конкретного не завжди виявлявся ефективним. Так поряд із ситуаціями, коли загальні коментарі були вдалим та доречним (наприклад, у випадку з аналізу юридичної природи спільних комітетів з питань реадмісії у підрозділі 3.2.), були випадки, коли інформація загального характеру носила лише описовий характер (наприклад, про Комісію міжнародного права ООН в цілому в підрозділі 3.3.) чи містила дискусійні твердження, які провають велику кількість запитань і вимагають від дослідниці значно більше коментарів, ніж це дозволяє тема (достатньо конкретна) та обмежений обсяг дослідження. Останню тезу можна проілюструвати тим, що, посилаючись на М. О. Баймуратова, авторка на стор. 58 характеризує притаманний міжнародному праву метод як імперативний, при цьому поза увагою залишаються думки інших фахівців і фахівчинь, які стверджували про протилежне. Так, наприклад, В. А. Василенко пише, що «у системі засобів регулювання міжнародних відносин, крім координаційних методів, що є визначальними й основними, є обмежені за своїми цілями і характером додаткові субординаційні методи, що мають допоміжне значення» (Василенко В. А. Основы теории международного права. – К., 1988. – С. 186), а Л. Н. Галенська стверджувала, що «галузь міждержавних відносин, що регулюється міжнародним правом, припускає використання тільки одного способу правового регулювання, який можна назвати міжнародно-правовим. Спосіб цей характеризується рівністю учасників правовідносин, добровільністю взяття на себе зобов'язань і встановлення прав шляхом погодження сторін,

мирними засобами рішення спорів, міжнародно-правовим характером відповідальності та іншими досить суттєвими ознаками» (Галенская Л.Н. О понятии международного уголовного права // В сб. СЕМП-1969. – М., 1970. – С. 255).

По-шосте, теоретичний аспект дослідження міг би бути посилений за рахунок детальнішого аналізу міжнародних угод про реадмісію та імплементаційних (виконавчих) протоколів до них, а також діяльності спільних комітетів з питань реадмісії з точки зору права міжнародних договорів, зокрема Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. Так, серед іншого, у цьому контексті та зі зверненням до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року доцільно було б прокоментувати думку про те, що «[з]а своєю юридичною природою імплементаційні (виконавчі) протоколи не є самостійними міжнародно-правовими договорами, оскільки вони органічно пов'язані з положеннями інших, основних по відношенню до них, чинних міжнародних угод про реадмісію осіб, є його невід'ємною частиною» (стор. 113), а також повноваження спільних комітетів з питань реадмісії (наприклад, щодо самостійного прийняття рішень про внесення змін у додатки до міжнародного договору) (стор. 146–147).

По-сьоме, попри велику практичну вагу п. 8 Висновків (пропозиції щодо внесення конкретних змін до статей 29 і 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», стор. 167), на нашу думку, читачам варто було б попередньо більш детально роз'яснити, чому саме таких змін у такому формулюванні потребує українське законодавство.

Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а мають на меті запросити авторку до наукової дискусії та подальших досліджень.

Загалом, вважаємо, що дисертаційна робота Олійник С. М. є цілісним, логічним, завершеним та самостійним дослідженням, присвяченим актуальним

проблемам міжнародного права. За змістом, обсягом, ступенем новизни, теоретичним і практичним значенням, повнотою викладу основних результатів дослідження в опублікованих працях та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 і 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор, Олійник Світлана Миколаївна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент –

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин

Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

О. Р. Поєдинок

03 лютого 2020 року

Підпис засідача
ВЧЕККИ СЕКРЕТАР НАЧ
КАР УЛ. Н.В.
03.02.2020р.

